

Boekbesprekingen

Het sociale lichaam blootgelegd

Femke Vandenberg

Dieter Vandebroek (2016) *Distinctions in the flesh: Social class and the embodiment of inequality*. London: Routledge. 276 pagina's, €47,99, ISBN 9781138598768

Sociologische aandacht voor het lichaam is niet nieuw. Sinds de publicaties van Marcel Mauss (1973 [1934]) wordt het lichaam niet uitsluitend gezien als een fysiek fenomeen, maar als iets dat onder invloed staat van de sociale omgeving. *Distinctions in the flesh* biedt een nieuwe bijdrage aan dit debat, waarbij Vandebroek (Vrije Universiteit Brussel) de vraag centraal stelt hoe klassepositie invloed heeft op de manier waarop mensen hun lichaam beleven (en de lichamen van anderen classificeren). De auteur biedt hierbij niet alleen een chronologische behandeling van voorgaande studies betreffende het lichaam en lichaamsbeleving, maar analyseert ook hoe verschillen in klasse – en voornamelijk de daaruit voortkomende esthetische voorkeuren – het fysieke lichaam conditioneren. Hij stelt dat het lichaam en sociale klasse in een 'mutual reinforcing relationship' (p. 5) staan: lichamen dragen de kenmerken van de sociale positie waarin ze zich voortbewegen. Hoe mensen vervolgens hun lichaam waarnemen, 'gebruiken' en onderhouden, bepaalt waar ze zich op de sociaal ladder bevinden: een vicieuze cirkel van sociale distinctie.

Het werk van de Franse socioloog Pierre Bourdieu loopt als een rode draad door het boek, zoals duidelijk blijkt uit de titel en het centrale theoretisch kader. De sociale ruimte, Vandebroeks vertrekpunt, is een concept dat werd geïntroduceerd door Bourdieu in *Distinction* (1984). De eveneens bourdieuaanse concepten als ethos en habitus vormen Vandebroeks uitgangspunt voor een ontluikende theorie van een 'belichaamd begrip' van sociale cognitie. Terwijl hij ook aandacht besteedt aan enkele andere inzichten met betrekking tot het lichaam, bijvoorbeeld over de tijdelijke dimensie van lichaamservaring (het lichaam in relatie tot tijd) en genderdimensies

(het lichaam in relatie tot geslacht), is het moeilijk om aan de aanwezigheid van Bourdieu te ontsnappen. Deze consequent bourdieuaanse denkwijze vormt de kracht, maar tevens de grootste zwakte van het boek.

Waar het eerste van de drie delen van het boek deze theoretische basis onderbouwt, begint in het tweede deel de analyse en een onderzoek naar de relationele aspecten van het lichaam zoals deze zich manifesteren in de fysieke verschijning, het voedingspatroon en lichamelijke activiteiten. Hoewel de argumentatie erg vertrouwd zal overkomen voor sociologen die het bourdieuaanse begrippenkader genegen zijn, slaagt de auteur erin om op basis hiervan toch nog tot nieuwe inzichten te komen. Een voorbeeld hiervan is de analyse van het verband tussen klasse en eetstoornissen.

Hoewel er veel is geschreven over zowel anorexia als obesitas, merkt Vandebroeck dat daarbij de klasse-etologie van gewicht zelden wordt overwogen. Hij laat echter zien dat anorexia en obesitas zich aan twee tegenovergestelde uiteinden van de sociale ruimte bevinden. Dit is een van de duidelijke indicatoren voor lichamelijke distinctie die het boek onthult. Aangezien de kans op overgewicht tegenwoordig voor vrijwel alle bevolkingsgroepen een risico is, maakt de elite gebruik van haar vermogen tot zelfbeheersing en hecht zij aan een slank figuur. De auteur erkent dat het discours rondom obesitas gekenmerkt wordt door termen als epidemie en ziekte. Vandebroeck beargumenteert overtuigend dat dit discours onjuist is, een goed begrip van gewichtsverschillen in de weg staat, en in die zin zelfs schadelijk is. Termen zoals epidemie en ziekte impliceren immers dat iedereen getroffen kan worden door obesitas en in toenemende mate een waarschijnlijk ziektebeeld is voor alle groepen in de samenleving. Ze gaan voorbij aan het feit dat obesitas sociaal gestratificeerd is en kansarme groepen het meest raakt. Door obesitas met klassenverhoudingen te verbinden, te koppelen met de omstandigheden en gewoonten van de arbeidersklasse, ontkracht hij het idee dat obesitas een ziekte is.

Deze link tussen gewichtsproblemen en klasse wordt in het boek ook gebruikt om een mythe aan het andere einde van het spectrum van eetstoornissen te ontmaskeren, namelijk die van anorexia als een product van de hedendaagse media. In feministische literatuur worden media (reclame, televisie en tijdschriften) al lang de cultivering van een universeel en onbereikbaar vrouwelijk schoonheidsideaal verweten. Gedacht wordt dat de onbereikbare schoonheidsstandaard die verspreid wordt door de massamedia gevoelens van lichamelijke walging en, ten gevolge daarvan, eetstoornissen veroorzaakt bij vrouwen. Vandebroeck daagt deze conceptie uit door te onderzoeken welke sociale groepen geneigd zijn om de mediakanalen te consumeren die dit geïdealiseerde vrouwelijke beeld verspreiden. Wat hij

vindt is dat populaire tijdschriften die aan dit ideaal zijn gewijd, hoofdzakelijk worden geconsumeerd door vrouwen uit de middenklasse en relatief weinig binnen zowel lagere en hogere sociale strata. Hij beweert dat het de aard van de middenklasse is die hen aanmoedigt om deze tijdschriften te kopen; daarmee beantwoorden deze media een reeds bestaande behoefte aan advies en begeleiding die een beroep doet op een middenklasse 'cosmetic voluntarism' (p. 203). Zo komt hij tot de conclusie dat de media niet het universele vermogen hebben om een legitieme definitie van schoonheid op te leggen. Het symbolische effect die media kunnen hebben, hangt af van het al bestaande ethos en habitus van de consument.

Deze twee voorbeelden laten mooi zien hoe de analyse in dit boek niet alleen een welkome bijdrage aan sociologische studie levert, maar ook voor aangrenzende wetenschapsgebieden, zoals de medische en mediawetenschappen, relevant kan zijn. Hier mist Vandebroeck echter een kans: door de strikte toepassing van het bourdieuaanse begrippenarsenaal, en het daaropvolgende zware discours, is de tekst moeilijk toegankelijk voor mensen buiten de sociologische discipline.

Ondanks de bezwaarlijke taal van het boek, is het op een grondige manier geschreven. Met duidelijk voorbeelden weet Vandebroeck de lezer mee te nemen langs zijn betoog over de belichaming van klasse. Het verhaal dat hij vertelt wordt naadloos onderbouwd aan de hand van data afkomstig uit zeven verschillende enquêtes (waarvan er één specifiek voor dit onderzoek werd ontworpen). Voor een cultuursocioloog is alles wat hij schrijft heel herkenbaar, en hoewel het boek hierdoor leest als een prachtige toepassing van het werk van Bourdieu, leidt dit er aan de andere kant toe dat het soms voelt alsof er weinig nieuwe informatie naar voren komt. Tegelijkertijd laat de perfect gebeeldhouwde analyse weinig ruimte voor een tegenargument en de bewijsvoering lijkt telkens zo precies te passen dat het is alsof Vandebroeck weinig rekening heeft gehouden met andere mogelijke verklaringen voor de fenomenen die hij behandelt. Zo schrijft hij in het laatste deel van het boek, gewijd aan de drie voornaamste klasstypes – de dominante, middenklasse en de arbeidersklasse –, over de meest gedomineerde sociale positie, namelijk die van de vrouw uit de arbeidersklasse. Hier schildert Vandebroeck het beeld van een vrouwelijk arbeidersklasse-lichaam als een lijf met als enige doel het behagen van anderen. In essentie is het een 'body-for-others' (p. 217). Dit is het kapitaal van deze vrouwen en de bron waarop ze gevoelens van eigenwaarde, herkenning en identiteit baseren. Deze 'anti-narcissistic' (p. 218) disposities komen voort uit hun rol als verzorgster, die haar eigen behoeften opoffert voor die van haar familie. Hoewel dit heel goed het geval kan zijn,

zijn het de negatieve toon die wordt gebruikt in het beschrijven van hun positie ('monotony', 'drudgeries' en 'self-sacrifice' (p. 218)), samen met de data die Vandebroeck gebruikt om zijn hypothese te bewijzen, die in mijn ogen problematisch zijn. Ondanks het feit dat 'het niet kopen van modebladen', 'het niet dragen van hoge hakken', en 'het netjes aankleden' (p. 219) goed bij zijn argumentatie passen, kunnen deze eigenschappen op verschillende manieren verklaard worden, en niet alleen vanwege een moederlijk opofferen van uiterlijk en lichamelijk onderhoud. Het beeld dat Vandebroeck voortbrengt van moeders uit de arbeidersklasse voelt hierbij vrij gegeneraliseerd. Wat in essentie mooie illustraties zijn, worden aangevoerd als onweerlegbare toetsing.

Ondanks het soms interpretatieve gevoel van de analyse, is *Distinctions in the flesh* een helder gestructureerde samenvatting van de rol die sociaal-economische factoren spelen in het vormen en evalueren van het lichaam. Een groot deel van de verdienste van het boek zit in het overtuigende verhaal dat Vandebroeck vertelt. Niet zozeer vanwege het bieden van nieuwe theoretische inzichten, maar juist omdat het een schoolvoorbeeld van sociologische verbeelding is. Hiermee levert Vandebroeck een hoognodige bijdrage aan de discussie over de relatie van het lichaam en sociale stratificatie. Terwijl wetenschappelijk onderzoek naar het lichaam in de laatste paar decennia sterk in opmars is (zie bijvoorbeeld Cregan 2005; Crossley 2001, 2003; Shilling 2003; Turner 1996; Wacquant 2004; Young 2005), is het verband met ons begrip van klassenonderscheiding nog niet eerder op zo'n uitgebreide manier belicht. Hiermee biedt dit boek niet alleen een nieuwe blik op het sociale lichaam, maar levert het ook een bijdrage aan bredere theorieën over sociologische verschillen en ongelijkheid in het algemeen.

Literatuur

- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. London: Routledge.
- Cregan, K. (2005) *The sociology of the body: Mapping the abstraction of embodiment*. London: Sage.
- Crossley, N. (2001) *The social body. Habit, identity and desire*. London: Sage.
- Crossley, N. (2003) *Reflexive embodiment in contemporary society*. London: Open University Press.
- Mauss, M. (1974 [1934]) 'Techniques of the body'. *Economy and Society*, 2(1): 70-88.
- Shilling, C. (2003) *The body and social theory*. London: Sage.
- Turner, B.S. (1996) *The body and society: Explorations in social theory*. London: Sage.
- Wacquant, L.C. (2004) *Body and soul. Notebooks of an apprentice boxer*. Oxford: Oxford University Press.
- Young, I.M. (2005) *On female bodily experience. Throwing like a girl and other essays*. Oxford: Oxford University Press.

Over de auteur

Femke Vandenberg is als promovendus in cultuursociologie werkzaam aan de afdeling Cultuurwetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. In haar project onderzoekt ze de esthetische disposities van cultuurconsumenten, met een focus op de consumptie van Nederlandstalige populaire muziek. Haar onderzoek is onderdeel van het interfacultair *Erasmus Initiative Vital Cities and Citizens* (VCC).

E-mail: vandenberg@eshcc.eur.nl

Pleidooi voor de lezer-schrijver

Rick Everts

Rudi Laermans en Dick Houtman (2017) *Weber*. Amsterdam: Boom uitgevers Amsterdam. 141 pagina's, €20,00, ISBN: 9789461050182

Een terugkerend thema in het boek *Weber*, een toegankelijke inleiding op het werk van Max Weber geschreven door Rudi Laermans en Dick Houtman, is Webers opvatting over wat sociologie zou moeten zijn. Volgens Weber schiet een sociaalwetenschappelijke beschrijving van de realiteit altijd tekort in haar poging om de gehele complexiteit daarvan te vatten. De werkelijkheid bestaat uit chaos, een kluwen van causale verbanden, en als gevolg daarvan is ze onkenbaar. Zo is elk theoretisch model dat sociologen maken een versimpeling van deze werkelijkheid. Weber pleit voor een interpretatieve sociologie die het handelen van actoren 'duidend begrijpt' (*deutend verstehen*). Daarvoor is het nodig de motieven van de actoren te onderzoeken (begrijpen) en deze te duiden door ze in een bredere context te plaatsen. Voor dit duidend begrijpen zijn categorieën, concepten en modellen zoals Webers ideaaltypen noodzakelijk, omdat ze helpen de werkelijkheid te ordenen en te verklaren. Ook voor het begrijpen van oorzakelijkheid en voor het duiden van correlaties is theorie nodig.

In Webers wetenschapsopvatting, zo leggen Laermans en Houtman uit, moet zo'n theoretische abstractie dus begrepen worden als een vereenvoudiging die vaak slechts de nadruk legt op één kant van het verhaal. Zo ver raadt het gebruiken van een dergelijke abstractie een gerichte interesse en dus wat ze een 'waardengebondenheid' noemen. In Webers voluntaristische benadering, die gelezen kan worden als een kritiek op het positivisme,